

Потпуковник ЛАЗАР ИЛИЋ

НЕШТО О ПРОЦЕНИ СИТУАЦИЈЕ

Да би донели правремене, правилне, потпуне и јасне одлуке, команданти и њихови сарадници морају благовремено и детаљно да врше процену ситуације. Пошто се ситуација мења сваког момента, она се мора брижљиво пратити и ценити почев од пријема задатка па до завршетка операције — боја. У току једне операције врши се низ процена различитог интензитета, које се завршавају одговарајућим одлукама. Тако имамо процену ситуације за доношење одлуке, више процена у току планирања и организације боја и, најзад, процене у току боја. Иако су процене ситуације у току боја далеко теже од оних у припремном периоду, пошто се изводе у знатно тежим условима (недовољно време за процену, дејство непријатеља, морално колебање јединице и команданта, психоза боја и тешке кризе), ипак ћемо у овоме чланку разматрати процену ситуације у припремном периоду у циљу доношења одлуке, пошто се у овом случају много већи број проблема може детаљније обрадити.

Ситуацију чини сва објективна и субјективна стварност у којој се има дејствовати, чији садржај може бити, више или мање познат. Зато се она најчешће допуњава предвиђањима, нарочито ако се располаже са мање података. При томе се и закључци заснивају на познавању дотадањих поступака непријатеља, његове оперативно-тактичке доктрине, организације и формације његових јединица, менталитета и навика. Ситуацију, углавном, чини међусобни однос обостраних снага, земљишта и времена, сагледан кроз претстојећа дејства.

Према томе, проценити ситуацију значи проанализирати целокупну објективну и субјективну стварност у којој се има дејствовати и преко објективних закључака који базирају на упоређењу и оцени међусобних утицаја појединих елемената ситуације, доћи до синтезе — коначног закључка о значају и месту сваког појединог елемента ситуације. Анализа, у коју се редовно укључују и предвиђања о могућим поступцима непријатеља, обухвата проучавање и схватање појединих елемената ситуације и даје основу за правилно упоређење и проучавање њиховог међусобног односа и утицаја у склопу дате ситуације.

Процена ситуације није сува рачуница и анализа односа, већ и мисаони и стваралачки рад команде који се преко рутинаности и индивидуалних особина појединаца формира у вештину.

Пошто од процене ситуације зависи правилност одлуке, а од одлуке извршење задатка, природно је да је процена ситуације најодговорнија и најважнија радња у припреми организације боја.

Циљ и садржај процене ситуације

Процена ситуације врши се са циљем да се схвате стварне околности у којима ће се задатак извршавати, да се на основу свестране анализе свих њених елемената донесу потребни закључци о томе, којој страни сваки од ових елемената даје предност и у чему се она састоји, као и каква је евентуална намера непријатеља и да се донесе правилна одлука. Зато анализа појединих елемената треба да буде објективна и логична и да је сваки учесник у процени изводи самостално.

Поднојено и засебно разматрање сваког елемента може да доведе до теоретског и за конкретни случај непотребног анализирања појединих елемената, као и до шаблонског рада у коме се позитивне и негативне утицајне чињенице појединих елемената могу више истицати квантитативно него квалитативно, тако да се оно што је од пресудног значаја може превидети или у недовољној мери уочити.

Пошто почетници обично греше у томе што процену појединих елемената врше без њихове међусобне везе, било би потребно да се у току процене ситуације повремено изводе закључци о утицају елемента који ценимо на остале елементе, као и о њиховом узајамном дејству.

Осим тога, почетници су склони да понављају податке из основног или допунског задатка, иако треба имати у виду да оно што се тражи није изнето у задатку, да га треба пронаћи и изнети и да податке о појединим елементима ситуације треба користити само као чињенице од којих треба поћи у процену.

Иако је процена ситуације индивидуална ствар, у којој се огледа већа или мања спремност и рутина оних који је цене, она, ипак, у највише случајева треба да одговори, углавном, на следећа питања:

а) у чему се састоји добивени задатак, односно, шта би у склопу претстојећег рада јединице у чијем се саставу налазимо и духу командантове одлуке или задатка који нам је постављен требало да предузмемо па да извршимо задатак;

б) шта непријатељ може да предузме с обзиром на јачину, стање трупа, земљиште и временске околности и какав би утицај његовог рада могао да буде на претстојећа дејства наше јединице;

в) како се и поред тога може најбоље извршити добивени задатак, с обзиром на стање својих трупа, земљишне, временске и остале околности;

г) шта је, према томе, најцелисходније да урадимо, односно на шта треба да се одлучимо да бисмо задатак успешно извршили.

Ако би се ситуација разматрала на овај начин, онда би се поједини елементи тешње повезали међусобно и са задатком који се има извршити, а и више би се ограничио обим процене елемената. Па ипак, сваки случај захтева други начин процене и ток размишљања. То зависи од

података са којима се располаже, времена које нам стоји на расположењу за процену ситуације, одређености задатка, величине јединице, индивидуалних особина онога који цени ситуацију, итд. Зато и ток размишљања у процени ситуације, који смо напред изнели, претставља само један од могућих оквира за логичан и брз поступак у овом раду, који ће се, зависно од суштине и одређености задатка, већег или мањег значаја појединих елемената, морати често да сузи или прошири низом нових питања.

Која питања од изнетих и у ком обиму треба анализирати у току процене ситуације, зависи од веће или мање одређености података и од значаја тога питања у конкретној ситуацији. Највећа тешкоћа састоји се баш у томе, да се пробере и размотре само оне чињенице које имају битног утицаја на одлуку. Ова умешност у процени ситуације и у брзом одабирању чињеница за разматрање врло је важна зато што ће време за процену ситуације често бити ограничено, нарочито у динамици боја.

Обим процене ситуације, учешће у процени и метод

Потпуност и темељитост процене ситуације зависе, углавном, од времена које стоји на расположењу команданту и његовим сарадницима и из од начина и метода којим се она изводи.

Пошто је време за припрему боја-операције у маневарском рату доста ограничено и пошто се ситуација у току боја брзо мења, команданти ће често бити принуђени да на основу предвиђања и оно мало података којима располажу о ситуацији доносе брже, па чак и тренутне одлуке. Због тога је природно да штаб и командант у процени ситуације имају огромну улогу, тим пре што брзе и интуитивне процене могу вршити и доносити целисходне одлуке команданти и штабови који располажу високом спремом и праксом. При томе треба имати у виду да брза процена ситуације и доношење одлука имају велики значај у тешким моментима боја, јер је познато да одлучни поступци у таквим случајевима могу донети велике резултате.

Када су војске биле малобројне (састављене од пешадије и коњице), у бици је најчешће учествовала цела војска или њен главни део. Тада се тежило да се проценом ситуације, углавном, утврди: где је непријатељ, колико је јак, шта намерава и како утичу земљиште и време на његов рад. Процену је најчешће вршио војсковођа лично, а понекад је саслушавао и ратни савет, али закључци савета нису увек били обавезни за њега. Процена ситуације састојала се из извесног процеса размишљања и усмене размене мишљења, после чега је војсковођа доносио одлуку.

Доцније, када се, упоредо са развојем војске (појавом развијеније технике и разних видова и родова), елемент ситуације — непријатељске и наше снаге — јако развио и у вези са осталим елементима усложио ситуацију, било је потребно да у њеној процени учествују не само командант, већ и његови сарадници, тј. органи штаба и потчињени команданти.

За процену ситуације није извршена оштра подела послова, већ више лица цене један исти елемент, осветљавајући га са различитих стра-

на да би се схватио у правом значењу и у целини. При томе командант обично врши индивидуалну процену, а органи штаба понекад и у заједници са потчињеним органима. При томе се могу користити разни подаци, таблице и графикони, а размишљања, процене и закључци писмено оформити. Ако командант индивидуално врши процену, онда у то исто време органи штаба врше своје индивидуалне или колективне процене. Да би командант сигурно размотрио све елементе ситуације или да би их имао све у виду и од њих одабрао оне који у конкретној ситуацији имају највећи значај, у неким се армијама користе посебни обрасци-потсетници (САД).

Према подацима који су нам стајали на расположењу ни у једној армији не заузима се категоричан став о томе колико су закључци из процене ситуације органа штаба обавезни за команданта, али се најчешће каже и „командант може да позове“ неког од потчињених му органа штаба, да изнесе своју процену и закључке са циљем да се постигне потпуна процена и донесе правилна одлука.¹⁾ Ратна служба армије САД предвиђа **процену команданта и штабне процене**, а по питању учешћа осталих официра штаба у процени и обавезе закључака ових за команданта каже: „Делови ових процена ако су одобрени, могу да се укључе у командантску процену“.

¹⁾ У бившој југословенској војсци процену ситуације вршио је командант, најчешће заједно са начелником штаба.

По садржини и обиму одлука је зависила од карактера задатка, његове мање или веће одређености и од времена које је команданту стајало на расположењу за процену ситуације.

Ако је командант примио задатак из кога се види само задатак више и његове сопствене јединице, с тим да није прецизирана и тактичка радња коју треба извршити (напад, одбрана, маршевање), онда се одлуком одређивала тактичка радња, циљ који се имао постићи, а понекад и идеја, односно замисао решења (правац главног удара у нападу и тежиште у одбрани). Ако командантова одлука није садржавала идеју, односно замисао решења, онда се до ње долазило преко тзв. „плана рада“ који су радили начелник штаба и остали органи штаба. У том циљу они су морали да врше извесну процену ситуације индивидуално или колективно. Одлука команданта дивизије могла је, на пример, да гласи: „Са дивизијом што пре напасти непријатеља, главном колонном правцем Јажичи, Вис, а помоћном колонном правцем Гај, Чука, у циљу заузимања положаја Чука, к 356, Вис“, или у другом случају: „Са дивизијом напасти непријатеља и овладати положајем Чука, к 356, Вис“. У овом другом случају правац главног удара, борбени поредак и начин извршења задатка регулисао је план рада.

Ако је задатак био одређен, тј. ако је дата и тактичка радња и циљ, онда је одлука редовно садржавала и идеју, односно замисао решења.

У последње време, у периоду 1939 и 1940 године, инсистирало се на томе да одлука у сваком случају обавезно садржи и идеју, тј. замисао решења.

Слично је било и у француској војсци, с тим што је командант, поред начелника штаба, позивао и команданте родова, нарочито команданта артиљерије. Одлука команданта била је нешто потпунија и садржавала је основну идеју за употребу појединих родова, у првом реду оних који су имали већег утицаја на успех операције-боја (артиљерија и инжењерија). Ово је настало као последица снажног развоја појединих родова после Првог светског рата, нарочито артиљерије и инжењерије.

По нашем мишљењу, најбољи је начин када процена ситуације команданта и његовог штаба отпочне једновремено, када се закључци свих процена саопште команданту и на основу закључака донесе једна потпуна и свеобухватна одлука, коју треба оформити преко борбених докумената. При томе, сам командант, зависно од своје спреме, података којима располаже и времена које му стоји на располагању, мора да одреди у којој ће мери његови потчињени органи ценити ситуацију и које ће закључке од њих тражити на заједничком или појединачном реферисању. Треба тежити, да бар најважнији референти заједнички подносе реферате, с тим да и начелник штаба може да саслуша један део референата и да њихове закључке пренесе команданту у своје реферату.

Сарадњу органа штаба у процени ситуације треба искористити у пуној мери и омогућити им да до максимума развију своју стваралачку иницијативу и допринесу доношењу правилне и потпуне одлуке. Зато командант треба правилно да уочи значај сарадње сваког од својих референата у конкретной ситуацији и да им према њиховој важности посвећује одговарајући део времена. У том циљу, приликом упознавања са задатком — оријентисања, командант каналише рад органа штаба у процени ситуације својим допунским наређењима и упутствима.

Према томе, по нашем мишљењу, нема бојазни да ће се командант на овај начин повести за мишљењем једног или другог референта, јер он лично цени ситуацију и самостално се одлучује. При томе му реферати начелника родова и осталих органа штаба само помажу да боље схвати њихове могућности како би им у одлуци дао одговарајуће место и правилно поставио задатке. Најчешће ће баш спремнији команданти тражити сарадњу потчињених и правилно је користити.

Ако се процена ситуације спроводи у виду колективне процене на штабним конференцијама, на којима учествују органи штаба и команде потчињених јединица, онда командант, по пријему задатака и кратке процене ситуације, упознаје присутне са задатком и износи им своје гледиште и идеју за решење. А кад и сарадници укратко процене ситуацију, тек онда отпочиње заједничка процена ситуације под руководством самог команданта. Циљ ове процене је да се дође до јединственог схватања задатка и ситуације и да се на тај начин читав даљи рад усмери сигурнијим и одређенијим правцем. Као минимална основа за такав рад треба да послужи закључак о правцу главног удара, односно тежишту одбране, и борбеном поретку, који би у даљој разради био обавезан за све. После тога сарадници би припремали краће и конкретније реферате који би, углавном, садржавали само податке за обуку. Тиме се не добија много у времену, али се постиже много у квалитету, постиже се јединство мисли и знатно смањује вероватноћа неспоразума.

Неки сматрају да потчињене команде треба укључивати у организациони процес тек на командантском извињању, а други мисле да их треба укључити на одлуку како би раније били уведени у процес организације и могли активно учествовати у извињању. Ми сматрамо да је ово друго гледиште боље, јер оно даје могућности да и потчињени команданти учествују у процени ситуације и да те своје закључке изнесу на коман-

дантском извиђању у виду предлога одлуке за решење свог задатка. Исто тако, по нашем мишљењу, потчињене команданте понекад треба укључити и пре претходне одлуке, тј. у саму процену ситуације, и користити закључке њихове процене, јер то обезбеђује сарадњу потчињених команданата на доношењу одлуке, доприноси јединству мишљења, упрошћава командовање и даје већу солидност одлукама. Уосталом, то је у пуној мери са успехом примењивано и у нашем НОР.

Укључивање штабова потчињених јединица у процену ситуације корисно је нарочито онда када се има мало времена за припрему операције-боја, да би се потчињени команданти могли шире упознати са целином операције-боја и имали више услова за успешно дејство и у случају да се борбена дејства изводе на широкој просторији, у виду брзих и дубоких акција. На тај начин, прекид везе у току боја са претпостављеним штабом не би се изразио у оштрој мери.

Поједини команданти француске и српске војске у Првом светском рату понекад су консултовали нарочито оне потчињене команданте који су били на главном правцу удара, односно тежишту одбране.

Иако метод у процени ситуације треба да буде индивидуалан и потпуно слободан, ипак се у току процене, по нашем мишљењу, могу користити потсетници у виду шеме, упитника или сл., све дотле док се не постигне потребна рутина. Тиме се, с једне стране, добија гаранција да ће се сви елементи ситуације проценити и да се неки од њих неће занемарити, а с друге, постиже се и боља систематизација у раду.

При томе, правилан стваралачки мисаони процес код сваког појединца и штаба као целине може се постићи само применом марксистичко-дијалектичког метода мишљења. Закон узајамне повезаности појава и закон борбе супротности долазе до пуног изражаја у процени ситуације.

Схватање задатка и процена ситуације

Пре но што се приступи процени ситуације потребно је схватити задатак. Поред осталог, закључци из схватања задатка дају основу за правилнију и лакшу процену ситуације, каналишу напор команданта и указују на елементе који у дотичној ситуацији долазе у први план те им у току процене треба поклонити нарочиту пажњу. Према томе, схватање задатка није саставни део процене ситуације, већ процес који још претходи и који је припрема. Командант може добити задатак на командантском извиђању, путем писмене борбене заповести или на неки други начин. Поред тога, може се десити да се команданту саопшти само задатак претпостављене јединице и начин његовог извршења, тако да мора самостално одлучивати, не само о начину дејства, већ и о тактичкој радњи коју треба да предузме. Природно је да је овај други случај тежи и да тражи озбиљнију процену елемената, али је и користан, јер ће се у условима маневарског рата, нарочито код нас, чешће догађати. Зато га у школи и при обуци штабова треба форсирати, тим пре што даје могућност за примену стваралачке иницијативе и максимално коришћење могућности потчињених команди. Међутим, и у првом случају, тј. кад је коман-

дант добио јасан и одређен задатак, ипак ће бити потребно учинити већи или мањи напор — зависно од тога да ли је и у којој мери саопштена замисао — углавном, кроз краћу процену најважнијих елемената ситуације. На овај начин задатак се не усваја преко наређења, већ преко дубљег сазнања. Тек после потпуног схватања задатка извршилац ће се осетити идејно чвршће везан са командом која му је задатак поставила, оствариће са њом јединство мисли и акције и, на концу, осетиће се морално јачим.

Да би се задатак правилно схватио неопходно је да се у потребној мери изврши анализа појединих елемената ситуације, а првенствено да се уоче општа и претстојећа дејства непријатеља и наших снага, задатак и место наше јединице у борбеном поретку у постојећем боју-операцији, њена зона дејства и услови садејства са суседима и главним снагама, као и земљиште и време — у потребној мери.

На основу овога треба извести закључак о месту, улози и значају јединице у претстојећим дејствима наших снага као целине.

Међутим, начин схватања задатка не може се тачно прописати, јер то увек зависи од ситуације. Тако, на пример, некада ће командант схватити задатак у току пријема задатка, у току рекогносцирања или по скраћеном процесу мишљења — интуитивно. Главна је да се као резултат схватања задатка закључи:

— задатак своје јединице и у чему он зависи од задатка главних снага, суседа или других сопствених јединица (у окружењу, повлачењу, ојачању и сл.);

— каквим се дејством добијени задатак може најуспешније извршити;

— какви су општи услови за извршење задатка, и

— који елементи у дотичној ситуацији имају одлучујући утицај у позитивном или негативном смислу, те их треба у првом реду узети у обзир.

Као што се види, ови закључци служе команданту као основа за оријентисање штаба и потчињених команданата. Уствари, они садрже оно што би се могло назвати „основна идеја“, која се преноси на органе штаба и потчињене команданте приликом упознавања са задатком, без обзира на који се начин он врши.

Ако од претпостављене команде није добијен конкретни задатак изражен у тактичкој радњи у вези са одређеним простором или правцем дејства, онда је процес схватања задатка дужи, тежи и сложенији, а често захтева и сарадњу појединих органа штаба.

Ми се не слажемо са онима који мисле да закључак, који је донет на основу схватања задатка, не може и не треба да садржи и елементе одлуке. Напротив, често ће бити и потребно и могуће да закључак по схватању задатка, бар у најосновнијем, садржи и елементе одлуке, нарочито у оним случајевима када се укључивање у организациони процес врши саслушавањем одлуке, а не на командантском извиђању, пошто ће се тада имати довољно времена за потпуније схватање задатка.

Ако претпоставимо да је командант сд саслушао одлуку команданта ск у 24.00 једног дана, да је следећег дана од 5.00 до 10.00 учествовао у

командантском извиђању ск а у 11.00 саслушао борбену заповест команданта ск и да је командант сд оријентисао свој штаб у 13.00 часова, онда се поставља питање да ли је могуће да командант сд за 13 часова активног рада није био у стању да схвати задатак у тој мери да се у његовој свести није могла, бар у најосновнијем, оформити идеја решења која садржи извесне елементе одлуке.

Ако је командант сд добио задатак у виду писмене заповести или ако има релативно мало времена за организацију боја, онда може приступити схватању задатка уз помоћ појединих органа штаба, те ће се и у том случају из схватања задатка извући закључак слично како је то горе изнето.

Не треба заборавити да су извесни елементи одлуке (правац главног удара и борбени поредак) неопходно потребни за правилан и брз рад појединих родова и да их је ради тога потребно саопштити још за време оријентисања. С друге стране, правилно оријентисање потчињених и каналисање њиховог рада није могуће ако командант кроз схватање задатка није дошао до идеје за решење, макар и у две варијанте уочене по степеној важности.

Ток и садржај процене појединих елемената ситуације

Иако се поједини елементи ситуације не разматрају понаособ и без узајамне везе, ипак смо принуђени да ради боље поступности изнесемо садржај процене сваког појединог елемента настојећи да у појединим моментима повежемо више елемената међусобно.

Пошто је, нарочито почетницима, тешко да врше процену ситуације једновременом и паралелном анализом два или више елемената, сматрамо да је потребно и методски исправно да се, бар у почетку, процена врши по појединим елементима, а да се тек доцније — када се постигне извесна рутина — може прићи процени на први начин, разуме се на индивидуалној основи.

У даљим излагањима изнећемо ток и садржај процене појединих елемената, али нећемо улазити у то у коликој мери треба сваки елеменат да буде цењен од стране команданта и појединих референата, јер је обим процене појединог елемента јако променљив и зависи од значаја елемента у дотичној ситуацији, времена са којим располажемо, начина поделе послова у процени ситуације, а нарочито од вида борбе — операције и величине јединице. Ред процене појединих елемената такође није увек исти, већ ће се прво приступити процени оног елемента који у конкретној ситуацији има највећи значај.

Процена елемента „непријатељ“. Непријатељ чини основни елемент процене ситуације, који може изразити највећи утицај на наша дејства. Анализирајући непријатеља треба прво у потребној мери проценити његове целокупне снаге да би смо на основу закључака о њима и анализе сопствених главних снага могли правилније схватити улогу оних непријатељских снага са којима ћемо се борити и са више сигурности приступити њиховој процени.

Питања о непријатељским и сопственим главним снагама треба разматрати само у случају ако закључци из тога могу бити од утицаја на рад сопствене јединице. Зато пре но што пређемо на анализу ових података треба размислити да ли би то могло бити од утицаја на извршење задатка наше јединице или не.

Ако се дође до закључка да непријатељске главне снаге могу утицати на рад сопствене јединице, онда треба анализирати: где се оне налазе, какво им је опште дејство, у каквом се стању налазе (јачина, састав, морално стање, материјално обезбеђење) њихове могућности и вероватно даље дејство у вези са условима које нуде земљиште и време. По сличним питањима треба анализирати и сопствене главне снаге и извршити упоређење и процену међусобних односа ради доношења закључка о томе: на чијој је страни надмоћност и у чему се она састоји, какве су могућности и каква је вероватна намера непријатељских главних снага у односу на наше главне снаге и да ли непријатељске главне снаге могу изразити и какав утицај на дејство сопствене јединице.

При процени непријатељских снага које ће непосредно утицати на рад наше јединице треба анализирати: где се налазе и у каквом су распореду, борбени састав, у каквом су стању, како могу утицати на рад наше јединице и каква је њихова улога.

При анализи борбеног састава нарочиту пажњу обратити на погодност јединица за вођење борбе у нашим специфичним условима ако они долазе до изражаја у дотичном моменту и закључити уколико се због тога смањује ефикасност непријатељског дејства и његове технике.

При анализи не треба потцењивати улогу и значај непријатељске технике, већ настојати да јој се да право место с обзиром на специфичне услове који у конкретной ситуацији владају и наша могућа дејства и мере које смо предузели. Исто тако треба посветити нарочиту пажњу процени моралног стања непријатеља, водећи рачуна да се непријатељ не потцењује, али рачунати са тим да ћемо водити праведан рат и да ће агресор, налазећи се у туђој земљи, често бити поколебан нашим ранијим дејствима, тако да ће у моралном погледу најчешће бити далеко слабији.

Неоспорно је да и код непријатеља у првим данима рата, док још делује његова дуга и упорна пропаганда на његове војнике и док се они на властитом искуству не увере о противном, може бити случајева да морал буде на великој висини. Но, у сваком случају, за правилну оцену моралног стања непријатеља треба познавати његове борбене традиције, психологију, карактер и менталитет, а посебно квалитет непријатељског командног састава и његово борбено искуство. Често ће бити од велике користи и анализа његових свакодневних навика у појединим ситуацијама.

При анализи бројне јачине непријатеља не треба подлећи утицају чистог бројног односа. Наши народи увек су се борили против бројно надмоћнијег непријатеља, па су ипак побеђивали. Бројни однос посматран сам за себе и изоловано од осталих фактора може нас навести на погрешне закључке.

Да би се могли доносити правилни закључци о саставу и јачини непријатељских снага, треба добро познавати непријатељску формацију и тактичко-оперативна начела за употребу јединица.

При анализи непријатељских могућности и његових намера, треба испитати највероватније начине дејства које непријатељ може да предузме и закључити које његово дејство може изразити највећи утицај на рад наше јединице, а да је при томе најпогодније за непријатеља. Пошто се за откривање непријатељске намере најчешће неће располагати потребним подацима, биће потребно да се из дотадањег дејства непријатељских главних снага, из јачине и састава оних његових снага које ће непосредно утицати на рад наше јединице и на основу анализе вероватних његових дејстава, утврди и закључи која је његова највероватнија намера и које су друге могуће варијанте његовог дејства. При томе, треба имати у виду да непријатељ може изводити разнолика борбена дејства, па и оригиналне и смеле подухвате, без обзира на то што смо их ценили као мање вероватне те и за ове варијанте и случајеве треба такође предузети потребне мере да би се избегло изненађење на случај да их непријатељ ипак усвоји. Узимање у обзир више варијанти може бити веома корисно, зато што је за сваку варијанту добар део процене већ извршен, само је у конкретној ситуацији треба још допунити подацима који су до тог момента већ постали конкретнији. То се може нарочито често догађати при процени вероватног непријатељског дејства у сусретном боју, јер се тада, и поред најсолидније процене ситуације, тешко може тачно предвидети на којој ће се линији одиграти судар са непријатељским снагама.

Према томе, да бисмо могли подесити сопствена дејства, неопходно је, поред осталог, да проценом непријатељских снага дођемо до закључка о њиховим могућностима и највероватнијим дејствима и њиховом утицају на извршење нашег задатка.

Свака од ових чињеница из којих се састоји елемент непријатељске снаге анализира се и рашчлањава зависно од његовог значаја у конкретној ситуацији, а према потребама вида борбе која нам претстоји. Тако, напр.: осетно се, а нарочито квантитативно, разликује процена непријатељског распореда негде у рејону прикупљања од процене непријатељског борбеног поретка на положају када припремамо напад.

Наше снаге. При процени наших главних снага најчешће неће бити потребно да се износи нешто више но што је то учињено у току схватања задатка. А пошто ће њихова будућа дејства чешће бити позната биће довољно да се дејство сопствене јединице прилагоди њиховим дејствима.

При процени сопствене јединице треба анализирати: где се налази и у каквом распореду; њен састав закључно са ојачањима; њено стање (попуњеност, дисциплина, морал, искуство); однос сопствених и непријатељских снага, и закључак о могућностима да се задатак изврши.

Разматрања о месту и распореду јединица нарочито су потребни да се види колико то утиче на извршење задатка, да ли је потребно да се врши какво померање и прегруписивање, када, на који начин и у каквим условима (нарочито у нападу на позициону одбрану када се привлаче велике снаге, јер прегруписивање снага претставља један од најтежих задатака, с обзиром на потребну тајност припреме). Са друге стране, у условима када су циљеви релативно далеко када треба применити широки маневар, онда ће правилност и правременост извршења задатка у првом

реду зависити од правилне процене овог питања (као например у случају дејства наших јединица које је из области Калиновачке Висоравни извршено на пругу Мостар—Сарајево). При томе треба имати у виду да се место и распоред јединице најбоље анализира ако се повеже са временом и земљиштем.

Анализом састава јединице и ојачања треба доћи до закључка да ли је састав јединице погодан за рад у конкретној ситуацији, нарочито у вези са карактером земљишта, при чему треба имати у виду да ће мање и лакше покретне јединице често имати веће и боље могућности за извршење неког задатка од неке веће јединице са тешким наоружањем.

Уобичајено је да се при анализи јачине и састава сопствених снага за стрељачке батаљоне, артиљерију и тенкове састављају таблице густина на 1 км фронта у две до три варијанте груписања и за сваку од њих износи густина снаге и средстава на главном правцу удара. На основу ове анализе доноси се закључак каквим се груписањем може обезбедити најјаче дејство и на коме простору по фронту и дубини и на коме простору може имати нужну јачину дејства да бисмо везали непријатељске снаге пред собом.

Да би се на потребном месту и у одређеном моменту остварила надмоћност снага и средстава, и то не само у оперативним, већ и у тактичким размерама, не треба се устручавати смелог груписања снага. То је нарочито важно за нас с обзиром на вероватну надмоћност наших будућих непријатеља. Зато треба тежити да се у најкраћем времену савлада непријатељски борбени поредак тамо где је најсолиднији (главни одбранбени положај или главни одбранбени појас) и да се што пре изађе у тактичку или оперативну дубину која је ређе поседнута, где има много међупростора и где се може испољити брз маневар.

Иако се упоређењем постојеће густине са неким нормама које су добијене искуством, може доћи до корисних закључака, ипак се грешу у томе што се придаје сувише велики значај такозваним „савременим густинама“ и прерано даје и одговор на питање „да ли можемо задатак извршити“. Међутим, треба имати у виду да су све искуствене норме јако широке. Например: норма за потребну надмоћност у артиљерији при пробоју непријатељске позиционе одбране, према искуству из Другог светског рата износи 6—12 пута. Сама ова чињеница говори да је однос релативан чинилац, јер је било успешних операција пробоја са свега 6 пута већом надмоћношћу у артиљерији, али да је било и неуспешних иако је надмоћност била чак и 8 пута већа. Осим тога, постоји читав низ других чињеница које утичу на успех извршења задатка, тако да би се могло доћи до погрешних закључака ако би се тај однос узимао изоловано и без везе са осталим елементима.

Корисно је да се израде две до три варијанте односа наших и непријатељских снага за цео фронт. Из њих се може видети какав је однос снага за варијанту највероватнијег непријатељског груписања и нашег које нам нуди највише услова за успех. А проценом тога односа и односа из других варијанти може се закључити које је груписање најповољније за успешно извршење задатка. Треба имати на уму да ће неповољан однос снага понекад диктирати да се избегне директан судар са непријатељским

надмоћнијим снагама да би се маневром и борбом по дубини и максималним коришћењем земљишта у извесном моменту могло доћи у повољније услове и повољнији однос.

У сваком случају, треба се ослободити утиска „односа снага“ и имати у виду да се и досада нападало и да ће се и убудуће моћи успешно да напада при односу 1 : 1, па чак и мањем. Али, са друге стране, треба стално тежити да се на местима удара обезбеди потребна надмоћност.

Стање јединице треба свестрано разматрати и доћи до закључка како оно утиче у конкретним условима. (Тако, на пример, јединица која је попуњена људством из планинских крајева биће погодна за рад у планини, као што ће и јединица која треба да форсира реку бити подесна ако је већ више пута изводила прелаз).

Неоспорно је да ће све предности моралног чиниоца бити на нашој страни зато што ћемо водити праведан рат, и што је сваки наш борац дубоко одан својој социјалистичкој домовини, партиском и државном руковођству. Не треба заборавити да је морал наших јединица био један од одлучујућих фактора бројних победа у НОР.

Међутим, у савременом рату може доћи и до колебања, депресија и криза, тако да у сваком случају треба смело погледати истини у очи и узимати у обзир стварну вредност овог елемента.

Из такве анализе о сопственој снази треба донети кратак, логичан и објективан закључак о могућностима за извршење задатка. Ако се задатак може извршити под условом да се предузму извесне мере, онда и то треба узети у закључку и тражити њихово безусловно извршење.

При процени сопствених снага треба узети у обзир и морално-политичко стање становништва и њихову љубав према армији, а посебно постојање партизанских одреда и масовних организација, јер је искуство из нашег НОР, као и садање искуство из рата у Кореји неоспорно показало важност овог елемента.

Земљиште. При процени земљишта треба размотрити: како оно својим општим и топографским створом и обликом (маневарско, брдско, планинско, шумљено, карсно), правцем протезања, пространством, местом препрека и др., може утицати на рад обостраних снага, а нарочито на извршење добивеног задатка; да ли има значајнијих теренских објеката (теснац, река, планина, шума, насељено место) који битно утичу на бој-операцију, који су најважнији тактички, оперативни или стратешки објекти којима ће обе или једна страна тежити; какво је богатство, насељеност, култура итд.

Ову процену треба вршити само у мери која је потребна с обзиром на значај земљишта у конкретној ситуацији. Некада ће бити довољно да се донесе закључак да ли земљиште иде на руку нама или непријатељу, због чега и у колико, и најзад, шта треба предузети у циљу што бољег искоришћавања његових предности, односно, како избећи његов штетан утицај.

Код мањих јединица, које решавају свој задатак на одређеној, релативно уској просторији, земљиште се мора ценити у детаље.

У нашим условима нарочито је важно да се правилно уоче и процене правци непријатељског дејства како би се непријатељу покрет и дејство на њима отежао (запречавање, рушење). То је од нарочитог значаја у борби са бројно надмоћнијим непријатељем који располаже моћном техником, и који ће вероватно тражити брза решења.

Пошто тешко пролазно земљиште неповољније утиче на технички опремљенију армију, природно је да треба пронаћи и потенцирати све његове непогодности у погледу дејства непријатељских снага (смањење могућности употребе технике, смањење темпа наступања, смањење ефикасности ватре, итд.) и до максимума искористити његове позитивне особине (економија снага — могућност одбране ширих фронтова мањим снагама — могућност инфилтрирања и тајност концентрисања снага, удар на крила и бокове, заклањање од непријатељске ватре и технике, итд.). Осим тога, земљиште пружа најповољније услове за остварење изненађења. На пример, ако за правац удара изаберемо теже земљиште, нарочито оно на коме непријатељ не очекује главни удар, онда можемо постићи изненађење, јер се на тај начин мења постојећи однос снага у нашу корист. Али, при том треба рачунати са већим напрезањем, ради савлађивања тешкоћа земљишта на овом правцу, и предузети читав низ мера ради ублаживања и савлађивања тих тешкоћа.

Време треба разматрати као: време у апсолутном смислу, тј. као трајање (на пример, за процену ситуације, припрему боја итд.); време као простор; време као доба дана; и време као елементарну појаву.

Да би се сви послови благовремено завршили и време рационално искористило, врши се прорачун времена најчешће у току схватања задатка. Време које имамо на расположењу дели се на поједине радње зависно од њихове обимности и важности. Углавном, ово се време дели на период до доношења одлуке и период од одлуке до почетка операције-боја. У прорачуну времена командант одређује рокове за важније моменте и радње у припреми операције-боја и глобално одређује време потчињеним инстанцијама за припрему операције-боја.

С обзиром на карактер маневарског рата, развој савремене технике и потребу да се честим и брзим акцијама непријатељу наметне наша воља и тако одржи иницијатива, треба очекивати да ће време за припрему операције бити краће.

Време као простор узима се у обзир када треба прорачунати време које је потребно за савлађивање извесног удаљења између сопствених и непријатељских снага, или до извесног објекта коме обе стране теже, или удаљење сопствене јединице од главних снага, удаљење ојачања која очекујемо, или удаљење јединица којима идемо у појачање и сл. При томе, треба донети закључак коме време иде на руку и због чега и на који би се начин могао парирати његов штетан утицај, односно искористити његове предности. Тако, на пример, ако смо у организацији марша са предвиђањем сусретног нас дошли до закључка да постоји вероватноћа да ће непријатељ пре нас овладати извесним теренским отсеком, који има пресудан значај за успешно вођење сусретног боја, онда је јасно да морамо предузети друге мере да бисмо отклонили ту незгоду, тј. или да

на неки начин убрзамо наш покрет или да успоримо темпо непријатељског марша. У првом случају могли бисмо послати неке моторизоване или коњичке делове да стигну пре непријатеља и својом борбом створе потребно време, а у другом да искористимо постојећи партизански одред да поруши објекте у клисури кроз коју непријатељ мора да прође и да својом борбом у њој задржи непријатеља извесно време. Ово је уједно и пример како треба узајамно ценити елементе: време, снаге и земљиште.

Време као доба дана такође треба размотрити у погледу предности дана и ноћи за вођење боја и усвојити оно доба које у тој ситуацији даје највеће користи. Али, при томе треба имати у виду да у нашим специфичним условима ноћ треба чешће користити, јер она омогућава тајност покрета и концентрације, смањује ефикасност непријатељске ватре и технике; омогућава постизање изненађења и уштеду снага и средстава, нарочито муниције. Осим тога, и наш човек има склоности и способности за успешно извршење разних акција баш ноћу.

Време као елементарна појава манифестује се у виду јаке хладноће, снежних мећава, великих врућина, магле и др. Ако у моменту процене ситуације, односно у времену извођења радње, трајно или повремено влада једна од ових елементарних појава, треба проценити и донети закључке којој страни и на који начин она може користити, као и на који би се начин могло користити њеним повољним утицајем, односно како парирати незгоде које она причињава. Елементарне појаве: магла, снежне мећава и плахе кише, утичу слично као ноћ, но у мањој мери, те их, такође треба користити кад год за то буде услова.

Било је случајева у рату да је напад почињао раније но што је предвиђено само зато што се изненадно спустила магла која је давала велике предности нападачу. А пошто елементарне појаве могу битно да утичу на наше одлуке, треба их узимати у разматрање не само онакве какве су у моменту процене, већ и какве могу да буду на основу прогноза метеоролошке службе која у савременом рату има све већу примену.
